

Spillemand på fonograf

Optagelser med spillemanden Thomas Johansen i Kås, 1909

Af Svend Nielsen

». . . Min melodiindsamling er nu afsluttet. I de sidste to dage har jeg ikke bestilt andet end at trave rundt fra sted til sted i øsende regnvejre.

I Åby-egnen var udbyttet af gl. visemelodier højst magert, derimod er der endnu rester i denne egn af de gl. folkedanse.

Jeg fik derfor telegraferet efter nye fonografvalser og en 56-årig spillemand indspillede så dansemelodierne. Jeg tog kun melodier til turdanse derimod ikke til runddanse (vals o.l.)«.

Denne kortfattede rapport skrev den unge Hakon Grüner Nielsen d. 23. juli 1909 hjem fra Åbybro i Vendsyssel til Axel Olrik på Dansk Folkemindesamling i København.

Grüner Nielsen var på det tidspunkt 28 år gammel. Tre år tidligere havde han taget cand. mag. eksamen i dansk, historie og tysk og var straks efter blevet ansat ved den nyligt oprettede Dansk Folkemindesamling som assistent.

Allerede året efter sin ansættelse, i 1907, havde han så været ude på sin første indsamlingsrejse, og med sig havde han haft det revolutionerende ny hjælpemiddel, der gjorde det muligt at fastholde selve det, man hørte. Inspirationen hertil havde han formentlig fra musikforskeren Hjalmar Thuren, der allerede i 1902 havde lavet en storstilet indsamling af folke-musik på Færøerne ved hjælp af fonografen.

På denne sin første rejse deltog Grüner Nielsen først og fremmest som ledsager for den da 64-årige folkemindesamler, Evald Tang Kristensen med den opgave at forevige sangen hos en række af de folk, som tidligere havde sunget for Tang Kristensen.

Nu var han altså afsted igen, og denne gang alene. Han var taget afsted d. 11. juli fra København, og hans rejserute var gået over Kvissel og Tolne til

*Hakon Grüner Nielsen
og Hjalmar Thuren
ved fonografen.
(Foto: H. J. Barby før 1912).*

Hjørring. Disse steder havde han bl.a. optaget eventyr. Derfra rejste han videre til Brønderslev, der fra starten havde været hovedmålet for turen. Her boede Mette Sofie Jensen, som Evald Tang Kristensen i 1900 havde optegnet folkevisetekster (men ikke melodier) efter. Af korrespondancen fremgår det, at Grüner Nielsen for at træffe hende hjemme havde måttet udskyde rejsen en måned.

Den 20. juli var han nået frem til Åbybro jernbanestation, hvorfra han sendte kort hjem til Olrik. Han udtaler sig her ganske positivt om rejsens resultater:

»... Udbyttet af rejsen forekommer mig at være ret tilfredsstillende: Melodier til Adelbrun, Frydenborg, Stedelil, Der sad en frue og vikled guld, Svend Vonved (melodi gammeldags) Rigbolderik, visen om bonden og tiggeren (omkvæd: I himmerig der er stor glæde) o.s.v. Desuden mindst 8 hidtil ikke optegnede Æventyr. 1 Æventyr er helt et andet halvt fortalt ind i fonograf, den fonografiske gengivelse heraf meget tydelig. I alt er i Vendsyssel hidtil brugt 18 valser. Ærbødigst H. Grüner Nielsen«.

Fire dansemelodier, som er trallet af en af sangerne, glemte Grüner tilsyneladende i opremsningen; de står nævnt bagefter det hele.

På baggrund af dette brev tone må man nok karakterisere brevet fra d. 23. som noget spagere i mælet.

I dag kan vi imidlertid være glade for resultatet af Grüner Nielsens traven i regnen i Åbybroegnen, for den sikrede os de første lydoptagelser herhjemme af spillemandsmusikken, ja nogle af de meget få danske spillemandsoptagelser, der overhovedet eksisterer fra tiden før båndoptagerens fremkomst i slutningen af 1950'erne.

10 valser med ialt 22 melodier blev det til, og det i en teknisk kvalitet der, når alderen og omstændighederne tages i betragtning, er forbavsende god.

Melodierne gengives her i den rækkefølge, hvori de er indspillet. Toturen er dog rykket hen til tretur og firetur. Den findes på en valse sammen med et par sange, der er indspillet på et tidligere tidspunkt end Thomas Johansens øvrige melodier. Enten er det sket på den sidste stump valse, Grüner Nielsen havde tilbage, før han fik telegraferet flere over, og i så fald er det altså ved en anden optagelseslejlighed end den, hvor de øvrige dansemelodier er indspillet, eller også er forklaringen den, at Grüner Nielsen af sparehensyn har udnyttet en ubrugt del af en tidligere indspillet valse.

Melodierne er skrevet i en sammentrængt form, der kun medtager de mest karakteristiske og lettest beskrivelige træk i Thomas Johansens spillestil. Nedskriften kommer herved lidt mere til at svare til de nedskrifter, spillemændene selv lavede af dansemelodierne i deres skrevne nodebøger.

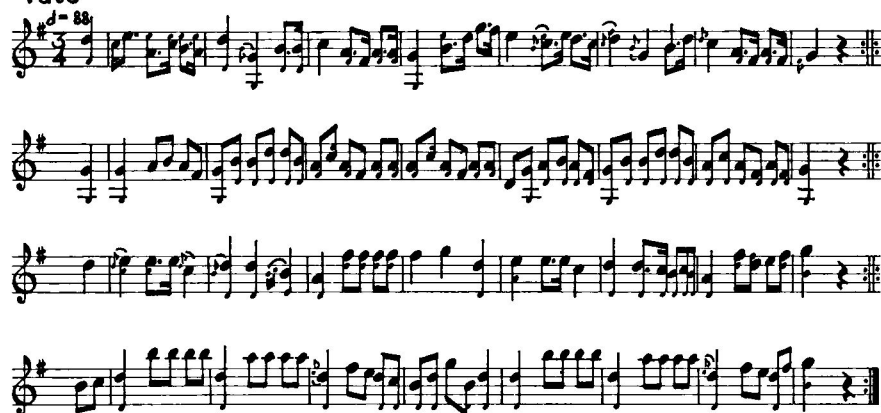
Peder Mikkell

Bøhmerdansen

Vals

Vals

Spansk vals

Matrosvals

Charlotte

Bette Meth

Fandango

Totur

Tretur

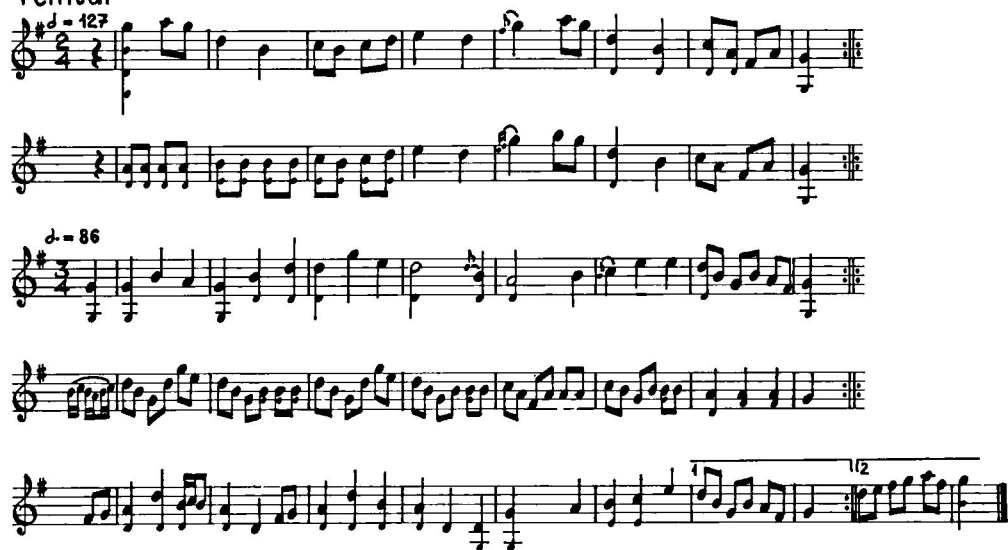

Firtur

Femtur

Mølledansen

Syvspring

Syvtrit

Spring Forkert

Stivben

Høftur

Fingerpolka

Jødeturen

Skomagerdans

Thomas Johansens spillestil

Udover det fantastiske, der ligger i selve det, at vi i disse fonografoptagelser i nogle korte øjeblikke oplever spillemanden selv, har disse optagelser en afgørende betydning for vor bedømmelse af den ældre spillemandsmusik.

Den ældre spillemandstradition i Danmark kendes først og fremmest gennem det meget store antal dansemelodier, som spillemændene selv har nedskrevet i deres nodebøger til støtte for hukommelsen. Alene på Dansk Folkemindesamling findes der omkring 700 sådanne nodebøger med et indhold af mere end 50.000 melodier. Nogle få af bøgerne er skrevet før år 1800, men hovedparten er nedskrevet indenfor perioden 1850–1900.

Thomas Johansen er født i begyndelsen af 1850'erne, og er formodentlig begyndt at spille til dans i 1860'erne. Hvis han havde skrevet sine melodier ned (hvad han ikke har), ville det formentlig være sket i 1860'erne eller 1870'erne, og de ville altså komme til at ligge indenfor hovedgruppen af spillemandsbøgerne.

Og de fleste af Thomas Johansens melodier kendes fra forskellige spillemandsbøger fra denne periode, så fonografoptagelserne giver os en mulighed for at se, hvad spillemændene faktisk spillede i forhold til det, de skrev.

Lad os som eksempel tage »Bette Meth«, således som den er skrevet i en nodebog fra Thy ca. 1870.

Den skrevne melodi fremstår som et enkelt og »glat« forløb af ottendedels- og fjerdedelsnoder. I hele sin karakter har den en besnærende lighed med det nodebillede, vi kender fra f.eks. Mozarts »galante« musik, og mange danske spillemandsmelodier, hentet fra spillemandsbøgerne, er da også af ikke-spillemænd blevet spillet, som var det Mozart-musik.

Thomas Johansens melodier er alt andet end enkle, glatte og pæne. Det mest slående ved hans spillestil, udover tempoet, der er meget hurtigt, er de særlige »ryk« i musikken, som han skaber ved at variere presset på buen og ved sine bevidste bueskift. Herved formår han at forme forløbet af de enkelte toner og af fraserne, så rytmen kommer til at stå accentueret og spændstig på en meget personlig måde, og så melodien kommer til at frem-

stå som en kæde af klart formede detail-forløb, uden at det svækker helheden. Desværre er alt dette temmelig umuligt at gengive i nodebilledet, det skal høres.

En række forslag og forsiringer accentuerer rytmen yderligere og giver samtidig også melodien en særlig kolorit.

Endelig er der også en særlig rytmisk og følelsesmæssig effekt i de udråb, som Thomas Johansen kommer med i nogle af melodierne. De forekommer mest i overgangen mellem de melodiske fraser.

Thomas Johansens spil er også i modsætning til nedskriften flerstemmig, idet han gør brug af en række dobbeltgreb og lader løse strenge klinge med. Det er en flerstemmighed, der er vokset ud af en spillepraksis: tonerne bliver liggende efter forslagene, og de løse strenge (det kan både være over og under melodi-tonen) slås undertiden an i forbifarten, når det passer i melodien.

Bueføringen er ret staccato-præget, og det er sjældent, at noderne sløjfes sammen, men på den anden side forekommer springende bue kun enkelte gange.

Selve melodien ligger heller ikke fast, således som man af den skrevne form kan forledes til at tro. Fonografoptagelserne er ganske vist så korte, at melodien kun gennemspilles én gang, men indenfor melodien gentages hver af repriserne (8-takts afsnittene), og disse to udførelser af den samme frase kan være nok så forskellige, således som det ses af de to gennemspilninger af 3. reprise i »spansk vals«.

Spillemanden Thomas Johansen

Hvem var da denne spillemand, Thomas Johansen? Ja i det spørgsmål er Grüner Nielsen os ikke til megen hjælp. For ham, som for de fleste andre forskere i første halvdel af vort århundrede, var det det traditionsstof, som meddeleren kunne, der var spændende, ikke meddeleren selv, og Grüner giver os kun hans navn og hans alder samt den vage stedsangivelse, Åbyegnen, og først for nylig fandt man frem til hans hjemby, der viste sig at være Kås i Jetsmark sogn, ca. 10 km nordvest for Åbybro. Egnen han arbejdede i, var området vest for Store Vildmose ud mod Vesterhavet.

I efteråret 1982 besøgte jeg Kås og kom her i forbindelse med en række gamle folk, der havde kendt Thomas og danset til hans musik som børn og helt unge.

A. C. Andersen fortalte:

»Vi husker jo nok Tammes med de her store bakkenbarter. Det var en stor svir, når han kom op på tribunen og spillede til juletræ og børnebal i Kås forsamlingshus. Det var da en grumme svir, der var da forældrene med også«.

Thomas Johansen havde en lille gård med ca. 25 tdr. land, men landbruget var nok ikke det, han gjorde mest ved, og huset var meget forsømt og faldt mere og mere sammen med årene.

Pædagogen og forfatteren Jens Sigsgaard har som barn boet nabo til Thomas Johansen:

»Ja Tammes Johansen som vi kaldte ham. Jeg kendte ham i hvert fald godt indtil jeg som 17-årig forlod Kås. Vi børn holdt meget af ham, for han var altid en glad sjæl. Nu som voksen vil jeg sige, at han var nok noget af en livskunstner, der interesserede sig mere for sin musik end for sit landbrug«.

Han havde nu også nok at se til. Hans formiddag gik med at køre mælk for et nærliggende mejeri, og dertil kom så spillemandsjobbet, som kunne holde ham oppe til ud på natten.

Endnu et hverv, som han huskedes for, men som nok ikke kastede meget af sig, var hvervet som ligsynsmand. Når han sammen med den anden ligsynsmand kom skridende ned gennem bygaden i sort frakke og stiv hat, begyndte snakken at gå om, hvem der nu var død i sognet.

Han var født 1851 (og var altså 58 år, da indspilningerne blev lavet), og han døde i 1935, 83 år gammel. Hans kone hed Johanne, og de havde en søn, der også spillede violin, men aldrig blev spillemænd.

Hjemmet (måske især konen) var stærkt religiøst præget, som egnen i det hele taget var det, og Thomas var total-afholdsmand.

I sidste århundrede og endnu i begyndelsen af dette, foregik dansen mest rundt om på gårdene, når der var fester, men tit dansedes der også på almindelige aftener hjemme hos Thomas selv.

A. C. Andersen fortalte:

»Hos Tammes havde de gudskelov deres storstue. Det var sådan en stor stue til højre for gangen, og der var jo godt med fjællegulv, og der tumlede ungdommen sig, – og de ældre også. De unge de fik lært at danse ved Tammes Johansen. Men det var ikke fordi der var noget uhumskt under nogen som helst form, heller ikke drikkeri. – Der skulle danses.

Når Thomas spillede i storstuen, hvor stod han da henne?

Åh bevars, der var da ikke noget, der kaldtes at stå op. Nej så var remedierne stillet an. Sådan et bord som det her (slår i spisebordet, vi sidder ved), det satte de hen i et hjørne, og så en gammeldags puf på denneher højde (viser 30–40 cm over gulvet) én, der passede til at sætte symaskinen ned i, den blev sat foran.

Han kom så der op på bordet, og fødderne herop på skammelen, og så »tyrede han nok med de gule«.

Og så sad han jo og slog takt med fødderne på skammelen, det var jo en gammeldags puf med trælæg, så der kunne nok komme klang i med støvlehælene.

Og trampet hørte det med til musikken?

Ja det gjorde pine da så. De dansende stampede da også i gulvet. Når der var rigtig gang i en sekstur, så ku' de da nok lade dem forstå med, at der skulle være liv over det«.

Af hvem eller hvordan, Thomas har lært at spille, ligger hen i det uvisse. De folk, der idag husker ham, har kun oplevet ham som ældre mand. Måske er det rigtigt, som A. C. Andersen i Kås fortæller, at han aldrig har fået nogen egentlig uddannelse, men har lært det hele gennem praksis. Noder kunne han i hvert fald ikke, og han fik heller aldrig nogen elever.

Selv om han af og til havde andre spillemænd med sig ud at spille, var han stadig i 1909 enerådende i Kås som spillemand: skulle der være dans, var det ham, der blev kaldt på.

Omkring første verdenskrig dukkede der imidlertid en ny musikergeneration frem på egnen, som spillede mere københavnerprægede ting og indførte de nye amerikanske danseformer. De overtog efterhånden foreningsballerne og familiefesterne, og det ser ud, som om de ældre danseformer meget hurtigt og effektivt blev rendt over ende og forsvandt fra dansegulvet.

Thomas spillede dog videre i mindre omfang højt op i sin alderdom.

Regnskabsbogen

Udover disse personlige oplysninger om Thomas fra folk, der husker ham, var det imidlertid så heldigt, at der hos hans barnebarn fandtes en notesbog, hvori Thomas blandt meget andet har ført regnskab over, hvor han det pågående år har spillet, og hvad han har fået for det. Dette regnskab omfatter årene 1907–11, 1914, 1921–23 og 1925.

Side fra
Thomas Johansens
regnskabsbog:
regnskabet for
begyndelsen af 1909.

Spillemands Penge i Aaret 1909
Spillet i Skolehjemmet til Juletræ
7 Kr. og 8 Kr.
og til Stiel Juletræ 7 Kr.
og ligeledes til Bald 8 Kr.
og til Prokurator Bald 5 Kr.
Spillet til Sagfører Tofts 5 Kr.
Spillet til Lars Ortofts 5 Kr.
Spillet til Jule Bald hos Anders Gravers tjent 8 Kr.
Spillet til Afholdsforeningen i Pandrup afholds Hotel tjent 2 Kr.
Spillet hos Sagfører Toft tjent 5 Kr.
Spillet til Giminstik Bald i Forsamlings Huset (Kås) 2/2 1909 tjent jeg
4 Kr.

Her er regnskabet for 1909:

Spillemands Penge i Aaret 1909

Spillet i Skolehjemmet til Juletræ og husflis Edlever. Juletræ tjente jeg
7 Kr. og 8 Kr.

og til Stiel Juletræ 7 Kr.

og ligeledes til Bald 8 Kr.

og til Prokurator Bald 5 Kr.

Spillet til Sagfører Tofts 5 Kr.

Spillet til Lars Ortofts 5 Kr.

Spillet til Jule Bald hos Anders Gravers tjent 8 Kr.

Spillet til Afholdsforeningen i Pandrup afholds Hotel tjent 2 Kr.

Spillet hos Sagfører Toft tjent 5 Kr.

Spillet til Giminstik Bald i Forsamlings Huset (Kås) 2/2 1909 tjent jeg
4 Kr.

Spillet i Pandrup Kro tjent 5 Kr.
 Spillet til Sneker Chr. Jensen Purkjær tjent 5 Kr.
 Spillet til Gammelmands Bald i Purkjær tjent 5 Kr.
 Spillet til Jens Vegter tjent 5 Kr.
 Spillet i Forsamlingshuset tjent 5 Kr.
 Spillet til Bald til Jens Vegter 5 Kr.
 Spillet til Bal i Ostrup tjent 5 Kr.
 Spillet til Bald med de Gamle 5 Kr. det var til Jens Vegter i Purkjær
 Spillet til Bald til Jens Vegter Purkjær 5 Kr.
 24/4 Spillet til Födselsgilde til Jens Christian Sneker Pandrup Mark
 5 Kr.
 Spillet til Jens Stusgaards 5 Kr.
 10/6 1909 Spillet til Bryllup til Niels Peters paa Lundbæk tjent jeg 16 Kr.
 4/7 Spillet til Födselsgilde i Skolehjemmet hos Lærinden tjent jeg 10 Kr.
 1909 Spillet til Sølvbryllup til Tybo Christian Volkjær tjent jeg 4 Kr.
 50 Øer
 Det var den 20 juli Spillet til Laase Bald i Pandrup tjent jeg 5 Kr.
 Den 8 September 1909 blev Johannes Johansen forlovet med Ane Ma-
 rie Poulsen Rögel
 Spillet til Høst Bald i Toftegaard 10 Kr.
 og til 10 Mandsbald i Huset 5 Kr.
 og til Høst Gilde i Ostrup 10 Kr.
 og til Høstgilde paa Eikersminde og i Fristrup til Bald 5 Kr.
 Spillet til Bald i Rævhede 2 gange den ene gang 10 Kr. og den anden
 gang 10 Kr.
 og til Lars Christians Bald 7 Kr.
 og til Syrines Bald 7 Kr.
 og til 10 Mands Bald hos Jens Vegter i Purkjær 6 Kr.
 Spillet til 10 Mands Bald i Huset 5 Kr.
 og til Søren Christians Basel i Lundergaard 25/11 1909 tjent 7 Kr.
 Spillet til Severien Volkjær 6 1/2 Kr.
 Spillet til Børnebald Lundbak 3,50
 til Soi Niels Christians Bryllup tjent 4 Kr.
 i Alt for Aaret 1909 305 Kr.

Gennem disse regnskabsoplysninger kan vi danne os et indtryk af hans spillevirksomhed.

Dansesæsonen ligger ganske klart i vinterhalvåret (fra september til maj). I denne periode er Thomas ude med violinen ca. en gang om ugen, ja i januar, hvor der også er juletræsfester, bliver det til to gange ugentlig.

Fra maj til august spiller han til gengæld kun ca. hver 3. uge og det er

først og fremmest til familiefestligheder som fødselsgilde, bryllup og sølvbryllup. At dansen er sjælden her hænger selvfølgelig sammen med, at sommeren er en arbejdsmæssig travl tid.

Thomas opregner som vist 40 baller i løbet af året, og betalingen pr. gang er for det meste mellem 5 og 10 kr. Den højeste betaling er 16 kr. for et bryllup, men det har måske også strakt sig over flere dage.

Hvad enten der udover de 40 nævnte baller er nogle, der ikke er skrevet ned, eller det skyldes en sammentællingsfejl, så angiver Thomas ved årets udgang de samlede spillemandspenge for 1909 til at være 305 kr., mens summen af de opgivne honorarer kun bliver 252,50 kr.

Hvad de 305 kr. har betydet for hans økonomi, kan man få en fornemmelse af, når man ved, at hans daglige mælketur (4–5 timer om dagen?) samme år gav ham en indtægt på knap 800 kr.

Udover familiefesterne: fødselsgilder, bryllupper og sølvbryllupper og julefesterne samt tre høstgilder er der også tale om et stort antal privatorganiserede fester: gammelmandsbal, timandsbal, låsebal og en del baller uden nærmere angivelse.

Her synes specielt Jens Vegter i Purkjær at have været en central skikkelse, måske fordi han har haft en stor stue, der har været god at danse i.

Endelig er der en del foreningsballer, dels i afholdsforeningen og dels i gymnastikforeningen.

Stedsangivelserne giver et fingerpeg om udstrækningen af Thomas Johansens spillemands-territorium. Udfra de stedsangivelser, det har været muligt at lokalisere, er det rimeligt at skønne, at han har spillet i en radius af højst 8 km fra sit husmandssted i Kås.

Af regnskabsbøgerne for de følgende år fremgår det, at hans spillemandsvirksomhed er i aftagende: i 1910 spillede han 30 gange, i 1911 26 gange, og fra 1914 bliver det kun 7 gange eller mindre årligt. Man kan se, at det først og fremmest er juletræsfesterne for børnene, han får lov til at blive ved med, og det er da også først og fremmest fra juletræsballerne, de fleste af de folk, jeg talte med, kunne huske ham.

Repertoiret

Grüner Nielsen nævner i sit brev til Olrik, at han kun tog melodier til tur-danse.

Af disse turdanse er 8 beskrevet af Johanne Larsen fra Vennebjerg (30 km nord for Kås) i 1902*, nemlig: Spansk Vals, Matrosvals, Fandango (der er en rækkedans), Totur, Tretur og Firetur, Femtur og Jødetur. Til en række af de andre melodier findes der dansebeskrivelser fra andre steder i landet.

Men hvad der er bemærkelsesværdigt er, at når jeg talte med de folk, der havde oplevet Thomas Johansen som spillemand (og af dem var der da et par stykker, der var mere end 10 år i 1909), så mente ingen af dem at have set mere end tre af dem danset nogensinde, heller ikke efter at de havde hørt melodierne.

De tre, man havde set, var Peder Mikkell, Bette Meth og Stivben, og alle tre, mente man, var pardanse.

Derimod huskede de, at man dengang dansede en masse andre danse. Foruden de almindelige pardanse som Vals, Fynbo, Hopsa og Sveitrit også turdanse som Den toppede Høne, Den firkantede Sløjfe, Sekstur, Bette Mand i Knibe, Svensk Skottish (= Svensk Maskerade), Kostrasejre, Ottetur, Napoleon og Lancier.

Hvorfor Thomas Johansen?

En anden ting, der også umiddelbart kan synes mærkeligt, er, at det overhovedet var Thomas Johansen, som Grüner Nielsen fik til at spille for sig. Blot 10 km nord for Kås, i byen Saltum, boede nemlig spillemanden Jens Peter Larsen, kendt under navnet »Spille-Jens Peter«.

Spille-Jens Peter var jævnaldrende med Thomas, men ellers på mange måder hans modsætning. Han kunne læse og skrive noder, og han var kendt for alle de melodier, han lavede – melodier der stadig spilles og værdsættes. Han var berømt som spillemand over hele Vendsyssel, og elever kom til ham for at lære også andre steder fra.

Havde Grüner i almindelighed spurgt efter spillemænd og spillemandsmusik, er der næppe tvivl om, at det var Spille-Jens Peter, man havde opfordret ham til at opsøge.

Men forklaringen er nok, at Grüner Nielsen ikke spurgte en tilfældig. I sin søgen efter folkeminder kom Grüner til Kås, og her henvendte han sig til den lokale skolelærer, Peter Christian Eriksen. Det ved vi, for både han og lærerinden har indsunget et par viser på fonografen.

Vi ved også fra samtalerne, at læreren og Thomas Johansen var gamle venner og samarbejdspartnere fra juletræsfesterne gennem flere årtier, så det har været nærliggende for lærer Eriksen at anbefale Thomas, når det skulle være noget med gammel almuemusik.

Og måske er netop de ting, der adskiller Thomas fra Spille-Jens Peter, det, der tiltrak Grüner Nielsen:

Thomas lavede ikke den nymodens musik, (sådanne valse og polkaer som Grüner undlod at optage), han var ikke den udadvendte, den kendte, men derimod den i egentlig forstand lokale spillemand, forankret i sit sogn. Ja han kunne oven i købet slet ikke læse eller skrive noder, og nodekyndig-

hed var jo i sig selv en nyere påvirkning fra bykulturen, samtidig med at den indebar risikoen for, at man fornyede sit repertoire ved at købe og spille den balmusik, der udsendtes i hektograferet og trykt form fra musikere som Bjerregård i Kjellerup og C. Møller i Århus (og hvortil bl.a. Spille-Jens Peter leverede stof).

Det Grüner søgte, var den gamle tradition. Ikke den musik, som Thomas rent faktisk spillede til fødselsgildet i skolehuset hos lærerinden 3 uger før, men den musik han huskede, man havde danset til før i tiden, dengang han var ung.

Og egentlig ville det være underligt, om Grüner Nielsen havde tænkt anderledes, for han søgte selvfølgelig det samme blandt spillemandsmelodierne, som han søgte blandt viserne og historierne. Han søgte fortiden i traditionen, og den kunne Thomas bedre give ham i en uspoleret form, end Spille-Jens Peter kunne.

Efterspil

Den 26. juli var Grüner Nielsen tilbage i København, og herfra sender han et afsluttende rapport-postkort til Aksel Olrik:

»Hjemkomst mandag morgen. Samme dag fik Frederik Poulsen min fonograf og afrejste til Samsø. Her lader det til, at der kan gøres en god høst. – I Vendsyssel vil sikkert endnu kunne fås en hel Del gl. *Dansemelodier*, men med indsamlingen heraf har det ikke så forfærdelig hastværk, da de gl. danse endnu her er i frisk minde. Det er vist bedst først at undersøge hvad værd de ca. 25 dansemelodier er, som jeg dennegang har fået med hjem; den fonografiske gengivelse er ret vellykket. . . .«

Blev Grüner skuffet ved den nærmere gennemlytning af spillemandsoptagelserne og kom i tvivl om deres værdi? – alle melodierne havde jo klar dur-tonalitet.

Eller var det Olrik og de øvrige forskere omkring Grüner, der viste sig uforstående overfor initiativet med at optage spillemandsmusikken overhovedet, og herved kølnede hans interesse?

Eller var det blot, som han siger, fordi det ikke havde så forfærdelig hastværk?

I hvert fald, selv om Grüner Nielsen senere i sin karriere beskæftigede sig indgående med spillemandsmusik, så vendte han aldrig tilbage til Thomas Johansen, eller forøvrigt til Vendsyssel i det hele taget, og de 22 melodi-optagelser brugte han tilsyneladende aldrig.

Noter:

* I Foreningen til Folkedansens Fremmes arkiv, originalbidrag der findes på Dansk Folke-mindesamling og kan beses med tilladelse fra FFF.

Summary

Village Fiddler on Phonograph

Twenty-two dance tunes played by Thomas Johansen, a village fiddler from Kaas in Vendsyssel (North Jutland), and recorded on phonograph in 1909 by the folklorist Hakon Grüner Nielsen are the earliest sound recordings of Danish fiddle music.

Thomas Johansen's playing is characterized by rhythmic life, grace notes, polyphony and variation, and gives us a unique opportunity for comparing the manuscript score, handed down to us in the handwritten fiddlers' books, a great many of which are now kept in Dansk Folkemindesamling among other places (more than 50,000 tunes), with the actual music played by Thomas Johansen.

Apart from attempting to describe the recording situation by the aid of Grüner Nielsen's letter-reports the article gives a picture of Thomas Johansen as a man and a fiddler through interviews with elderly people who remember him from their childhood, and by means of the information offered by his account book in which he listed all the events where he played for payment.

This account book says that the dancing season was in the winter term during which he played about once a week; that the area in which he played was within a range of eight kilometres from his small holding, and that his playing brought him almost half as much as he earned by taking milk to the dairy, a job that took him at least four or five hours a day.

Thomas Johansen was 58 when the recording took place, and a few years later he stopped playing on a larger scale. However, he lived till 1935.

A comparison between the recorded repertory and the dances that some elderly people today remember Thomas Johansen to have played around 1909 shows that Grüner Nielsen had not recorded his current repertory, but that which was popular in his youth and which had disappeared from the dance floor long ago.